

آینده‌نگاری در گردشگری استان کرمان

دوره پسا کرونا و سناریوهای محتمل آینده

دکتر محمدحسین فروزان‌فر

عضو هیئت‌علمی گروه گردشگری و هتلداری مجتمع آموزش عالی بم

مقدمه

تفکر در مورد آینده، نیازمند زمان مشخصی برای استفاده از ابزارهای برنامه‌ریزی دارد تا بتوان آینده را در قالب عناصر قابل پیش‌بینی و عدم قطعیت‌ها بیان کرد. این ابزارها، همان سناریوهایی هستند که در مورد عدم قطعیت‌های آینده بحث می‌کنند؛ بنابراین امروزه آینده‌نگاری به زمینه بحث‌های گوناگونی در خصوص برنامه‌ریزی برای آینده با علم مدون تبدیل شده است و بر روندهای گذشته، کشف و ابداع آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب تأکید می‌کند. یکی از این موضوعات مهم و اساسی که نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی کشورها، شهرها و روستا دارد و می‌تواند با آینده‌نگاری و طراحی سناریو منجر به بهبود رشد اقتصادی و بهبود زندگی افراد شود، مقوله صنعت گردشگری است. ارزش و اهمیت صنعت گردشگری امروزه تا آنجا است که سازمان جهانی گردشگری (WTO) از آن به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین و پُردرآمدترین صنایع دنیا نام برده است. لذا توسعه گردشگری صنعتی نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مسائل و عوامل مؤثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر منطقه است. بنابراین پیوند بین مطالعات آینده‌نگاری و توسعه صنعت گردشگری را می‌توان تحولی شگرف در عرصه برنامه‌ریزی منطقه‌ای مدرن دانست، به‌نحوی که از دهه ۱۹۷۰ علم آینده‌پژوهی به ابزاری کلیدی برای تدوین سیاست‌های منطقه‌ای بویژه در زمینه گردشگری تبدیل شده است تا از یک‌سو با تلاش در راستای اهداف آینده بلندمدت ضمن دربرگرفتن منافع اقتصادی و اجتماعی مردم، کمترین خسارات را نیز به ظرفیت‌های محیط گردشگری وارد نماید و از سوی دیگر با در نظر گرفتن الگوی توسعه پایدار، سناریوهای مطلوب گردشگری را نیز ارائه دهد؛ بنابراین، استفاده از رویکردهای آینده‌نگاری در مطالعات گردشگری، لزوم توجه به مقوله برنامه‌ریزی سناریو را امری ضروری جلوه می‌نماید.

نقش آینده‌نگاری در توسعه پایدار گردشگری

امروزه برنامه‌ریزی و آینده‌نگاری توسعه پایدار گردشگری

کاهش ۲۲

درصدی تعداد گردشگران در سه‌ماهه اول سال ۲۰۲۱ و تهدید سقوط ۶۴ درصدی در کل سال ۲۰۲۱ در مقایسه با سال قبل برخی از نشانه‌های ویرانی است که بیماری همه‌گیر کرونا می‌تواند برای صنعت گردشگری جهانی ایجاد کند. می‌توان گفت که بخش گردشگری یکی از بخش‌های مهمی است که در معرض بحران بلایا یا بیماری‌های همه‌گیر قرار گرفته است و بیشترین آسیب را در دوران بحران و بیماری‌های همه‌گیر متحمل شده است.

توجه بسیاری از سیاست‌گذاران، جامعه شناسان و برنامه‌ریزان در سراسر جهان را به خود معطوف کرده است تا زمینه آینده‌نگاری توسعه پایدار گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی فراهم شود. رویکرد توسعه پایدار و رونق مقصدهای گردشگری دارای اهمیت بسیاری است؛ چراکه توسعه پایدار گردشگری، به‌عنوان پارادایم غالب قرن حاضر، به یک هدف جمعی تبدیل شده و در پی مدیریت تعامل بین فضای زیست میزبانان، گردشگران و سایر ذینفعان با استفاده از منابع محیطی و فرهنگی می‌باشد که ضمن تأمین نیازهای حال حاضر افراد، حفظ منابع محیطی و طبیعی و حراست از آن را برای آیندگان در نظر دارد. واقعیت این است که در حال حاضر بدون توجه به اصول توسعه پایدار، ادامه حیات مقصدهای گردشگری با مشکلات جدی روبه‌رو می‌شود. مدیران مقصدهای گردشگری عموماً تلاش دارند حمایت‌های عمومی گسترده‌ای برای جذب سرمایه و توسعه گردشگری جلب کنند، به این دلیل که پایداری

محدودیت در سفر و فاصله اجتماعی با شکست‌های بی‌سابقه‌ای روبه‌رو شده‌اند؛ بنابراین بقا در همه‌گیری بسیار دشوار است. گردشگری یکی از صناعی است که بدون تحرک گردشگران نمی‌تواند جایگاه خود را حفظ کند. کاهش ۲۲ درصدی تعداد گردشگران در سه‌ماهه اول سال ۲۰۲۱ و تهدید سقوط ۶۴ درصدی در کل سال ۲۰۲۱ در مقایسه با سال قبل برخی از نشانه‌های ویرانی است که بیماری همه‌گیر کرونا می‌تواند برای صنعت گردشگری جهانی ایجاد کند. می‌توان گفت که بخش گردشگری یکی از بخش‌های مهمی است که در معرض بحران، بلایا یا بیماری‌های همه‌گیر قرار گرفته است و بیشترین آسیب را در دوران بحران و بیماری‌های همه‌گیر متحمل شده است. برای صنعت گردشگری در سال ۲۰۲۱ رشد سالانه ۳ تا ۴ درصدی پیش‌بینی شده بود ولی به دلیل گسترش بیماری همه‌گیر کرونا رشد آن حتی تا ۳۰ درصد کاهش یافته است. شورای جهانی سفر و گردشگری تخمین زده است که ۷۵ میلیون شغل در سراسر جهان در معرض خطر هستند و ۲٫۱ تریلیون دلار تولید ناخالص داخلی سفر و گردشگری در سال جاری از دست خواهد رفت. همچنین ویروس کرونا، جامعه و بسیاری از مشاغل را مجبور کرده است که فرآیندهای خود را تغییر دهند تا با شرایط طبیعی جدید سازگار شوند. فعالیت بسیاری از بخش‌های گردشگری و تعداد زیادی از مشاغلی که به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم به اقتصاد بازبیدکننده بستگی داشتند به حالت تعلیق درآمده است و حتی امکان بازگشایی برخی از آن‌ها دیگر وجود ندارد. در پژوهش داخلی، طالاری و دهقانی قهنویه (۱۴۰۰) فراروندهای مؤثر بر آینده بازاریابی گردشگری پساکرونا را مورد

زیست‌محیطی، پایداری اجتماعی و توسعه پایدار گردشگری برای توسعه مقصدهای گردشگری از اهمیت زیادی برخوردار است. در حال حاضر مسائل مرتبط با توسعه پایدار به‌عنوان موضوعات مهم و موردتوجه در رابطه با مقاصد گردشگری و شاخص‌های مدیریت مشارکتی به‌حساب می‌آید. در مجموع می‌توان گفت که توسعه پایدار گردشگری قصد جبران آثار منفی گردشگری انبوه را دارد و جایگزین‌هایی را ایجاد می‌کند که از نظر زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پایدار است.

آینده‌نگاری گردشگری در دوره پساکرونا

با توجه به تأثیرات و عدم قطعیتی که کرونا بر اقتصاد، اجتماع و حیات صنایع گذاشته و مشکلاتی که بویژه برای صنعت گردشگری به همراه داشته است، آینده‌نگاری و شناسایی روندها و فراروندهای مؤثر بر آینده صنعت گردشگری پساکرونا برای ادامه حیات این صنعت ضروری است. جهان معاصر عرصه تحولات شگرف و پویایی شتابنده است. تغییرات چنان غافلگیرکننده و برق‌آسا از راه می‌رسند که کوچک‌ترین کم‌توجهی می‌تواند به بهای گزاف غافلگیری راهبردی در تمام عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و حتی فرهنگی منجر شود. دوره پاندمی کرونا به ما آموخت که چگونه یک ویروس می‌تواند همه چیز را ناگهانی، سریع و تند وارونه کند. کرونا بر کشورها و جمعیت‌های خاص اثرات کوتاه‌مدت یا بلندمدت قابل‌توجهی داشت. بنا بر اعلام سازمان ملل، تعداد افرادی که از پیامدهای اقتصادی شیوع کرونا از بین رفتند به احتمال زیاد بیش از تعداد افرادی بود که بر اثر ابتلا به خود بیماری فوت کردند. تعدادی از صنایع به دلیل

۵) استفاده از تکنیک‌های نوین بازاریابی و آموزش حرفه‌ای به ارائه‌دهندگان خدمات در صنعت گردشگری،
۶) استفاده از هوش مصنوعی و فناوری‌های پیشرفته در ارائه خدمات به گردشگران.

آینده‌نگاری گردشگری استان کرمان

استان کرمان یکی از استان‌های مهم و تاریخی ایران با جاذبه‌های گردشگری بسیاری است؛ به طوری که حدود ۷۰۰ اثر ثبت شده در فهرست آثار ملی ایران دارد. استان کرمان در زمینه وجود آثار جهانی گردشگری در کشور رکورددار است. استان کرمان با پنج پرونده و هفت اثر، بیشترین تعداد آثار جهانی را در مقایسه با سایر استان‌ها در خود جای داده است، اما این گنجینه بزرگ گردشگری در استان کرمان تاکنون مغفول مانده است، در حالی که اقتصاد نوین گردشگری یکی از مهم‌ترین زمینه‌های اقتصاد غیر نفتی محسوب می‌شود که با کمترین سرمایه‌گذاری بیشترین بازده را در کوتاه‌ترین زمان ممکن دارد. با وجود هفت اثر ثبت جهانی می‌توان گفت که بسیاری از این آثار به خوبی به گردشگران خارجی و حتی داخلی معرفی نشده است و مسیرهای گردشگری استان کرمان رونق نگرفته و اکثر گروه‌های گردشگری خارجی پس از ورود به اصفهان، کاشان، یزد، شیراز و اصفهان، کشور را ترک می‌کنند. با توجه به مباحث مطرح شده در مورد آینده‌نگاری گردشگری و همچنین پتانسیل‌های موجود در استان کرمان، سناریوهای زیر برای صنعت گردشگری استان کرمان قابل تصور است.

سناریو اول: حالت ایده‌آل توسعه گردشگری پایدار؛ رقابت‌پذیری،

برنامه محوری و توسعه متوازن

این حالت بهترین و مطلوب‌ترین شرایط ممکن برای توسعه پایدار گردشگری استان کرمان است. ویژگی این سناریو موقعیت‌یابی و برندسازی برای استان کرمان، فراهم کردن فرصت‌های سرمایه‌گذاری، رفاه عمومی و افزایش درآمد برای جامعه محلی، ایجاد اشتغال پایدار، افزایش بازاریابی و تبلیغات در جذب گردشگر، توسعه امکانات تفریحی، ایجاد زیرساخت‌های ارتباطی مناسب و توسعه امکانات حمل‌ونقل، افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقامتی، تعامل و ارتباط جامعه میزبان و میهمان، تصمیمات مشارکتی، فرهنگ و هویت محلی، کاهش جرائم و افزایش امنیت، انسجام اجتماعی و خانوادگی، هویت‌سازی و تعلق اجتماعی می‌باشد. به طور کلی سناریوهای این گروه مشخص‌کننده حالت‌های مثبت و مناسب پیش روی گردشگری استان کرمان است.

سناریو دوم: روند تغییرات بسیار کند و آرام؛ حفظ وضع موجود

ویژگی‌های این سناریو شامل حفظ وضعیت موجود به عنوان قطب گردشگری منطقه‌ی جنوب شرقی کشور از نظر حجم

بررسی قرار دادند. روندهای مؤثر شناسایی شده عبارتند از: جهان مجازی، افزایش توجه به بهبود سبک زندگی مردم در توسعه فناوری، ارزش‌های اقتصادی، کانال‌های دیجیتال، مراقبت‌های بهداشتی، اینترنت اشیا، رشد ادغام بازارها، استقرار فناوری جدید، نگرانی اپیدمی مجدد، نوآوری به عنوان رشد پایدار، تغییر باورها، ارزش‌ها و اعتقادات، تحول اجتماعی و اقتصادی، اهمیت زنجیره تأمین، بازارهای در حال ظهور، دستیابی به فناوری پیشرفته، انعطاف‌پذیری، چابکی، هوش مصنوعی، تحول بخشی. این متغیرها به عنوان بازیگران اصلی در آینده گردشگری پسا کرونا محسوب می‌شوند. با توجه به فراروندها و روندهای راهبردی شناسایی شده، آینده گردشگری پسا کرونا می‌تواند به بهبود محیط زیست، نگرانی‌هایی که در زمینه‌ی سلامت و بهداشت مطرح هست و بهبود سبک زندگی کمک نماید.

برنامه ریزان و سیاست‌گذاران صنعت گردشگری با در نظر داشتن عوامل مؤثر بر آینده گردشگری، می‌توانند برنامه‌ریزی مطلوبی انجام دهند و همچنین سناریوهایی که در آینده مطرح است را شناسایی کنند و برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدتی را برای موفقیت و بقا این صنعت در آینده تدوین نمایند. انتظار می‌رود با دیجیتالی شدن و افزایش فناوری خدمات گردشگری، سهم گردشگری الکترونیکی برجسته و افزایش یابد تا از این طریق در جهت موفقیت این صنعت برنامه‌های لازم را پیاده‌سازی کنند.

برای داشتن آینده مطلوب در صنعت گردشگری پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

- ۱) توسعه و بهسازی زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی و بهره‌گیری از زیرساخت‌های گردشگری مجازی،
- ۲) استفاده از کانال‌های دیجیتال برای ارائه خدمات به گردشگران،
- ۳) استفاده از سیستم‌های اطلاعاتی جامع برای پاسخگویی به نیازها و خواسته‌های گردشگران،
- ۴) توجه بیشتر به گردشگری سلامت و مسائل بهداشتی گردشگران،

گنجینه بزرگ
گردشگری در
استان کرمان
تاکنون مغفول
مانده است.
درحالی که اقتصاد
نوبین گردشگری
یکی از مهم ترین
زمینه های
اقتصاد غیرنفتی
محسوب می شود
که با کمترین
سرمایه گذاری
بیشترین بازده
را در کوتاه ترین
زمان ممکن دارد.
با وجود هفت
اثر ثبت جهانی
می توان گفت که
بسیاری از این
آثار به خوبی
به گردشگران
خارجی و حتی
داخلی معرفی
نشده است
و مسیرهای
گردشگری
استان کرمان
درون نگرفته و
اکثر گروه های
گردشگری
خارجی پس از
ورود به اصفهان
کاشان، یزد، شیراز
و اصفهان، کشور
را ترک می کنند.

فضای گردشگری استان کرمان، توجه به این نکته ضروری است که پیشران های کلیدی و مؤثر همیشه در درون محیط سیستم گردشگری نیستند و در مواردی خارج از سیستم قرار دارند. این عوامل کلان شدیداً در سیستم گردشگری تأثیرگذارند و از آنجایی که قادرند تغییرات اساسی در گردشگری شهر ایجاد کنند وجودشان برای توسعه گردشگری حیاتی و ضروری است. به طور کلی با توجه به متغیرهای کلیدی و کلان وضعیت های احتمالی در افق ۱۴۱۰ و تأثیر آن ها بر بهره برداری از قابلیت های اولویت دار گردشگری پایدار استان کرمان انتظار می رود سناریوها، چشم اندازها، هدف گذاری ها، تاکتیک ها، راهبردها، سیاست های اجرایی و برنامه های اقدام، به مراتب واقع بینانه، عاقلانه و اصولی تر شده و با درجه ای اعتبار بالاتری تدوین شوند. در واقع شناخت نظام مند این تأثیرات به مثابه بستر اصلی سناریونویسی، برنامه ریزان گردشگری و مدیران استان را قادر می سازد با کمترین ریسک در مواجهه با آینده پیش روی گردشگری تصمیم گیری کنند. ♦♦

منابع

- طلالی، محمد؛ دهقانی قهنویه، عادل؛ (۱۴۰۱)، شناسایی فراروندهای مؤثر بر آینده بازاریابی گردشگری پسا کرونا (با رویکرد تحلیل ساختاری، تأثیرات متقابل)، نشریه علمی پژوهشی مدیریت کسب و کارهای بین المللی، دوره ۵، شماره ۲، شماره پیاپی ۱۸، صفحه ۲۴۵-۲۶۲.
- علی اکبری، اسماعیل؛ مرصوصی، نفیسه؛ جلال آبادی، لیلی؛ (۱۳۹۹)، تدوین سناریوهای مؤثر بر آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده پژوهی، نشریه مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۱۵، شماره ۵۰، صفحه ۶۰-۳۵.
- Buheji, M., & Founding, I. J. Y. E. (2020). Future foresight of post covid-19 generations. *International Journal of Youth Economy*, 4(1), 1-3.
- Sanches-Pereira, Alessandro. & Onguglo Bonapas. & Pacine, Henrique. & Coelho, ST. & Gomez, Maria F. & Galindo, Teixeira. & Muwanga K, Muwanga. (2017) Fostering local sustainable development in Tanzania by enhancing linkages between tourism and small-scale agriculture, *Journal of Cleaner Production*, Vol.162, No.20, pp.1567 - 1581.
- Buheji, M., & Founding, I. J. Y. E. (2020). Future foresight of post covid-19 generations. *International Journal of Youth Economy*, 4(1), 1-3.
- Yung, R., Khoo-Lattimore, C., & Potter, L. E. (2021). VR the world: Experimenting with emotion and presence for tourism marketing. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 160-171.

گردشگری پذیری، توسعه گند و تدریجی وضع موجود، بلاتکلیفی و عدم نوآوری در نحوه جذب گردشگر، ادامه وضع موجود و توسعه کند فضاهای گردشگری، آماده سازی ذهنی و اجتماعی جامعه در پذیرش گردشگر، فضاهای نامناسب اقامتی و زیرساخت های ضعیف گردشگری می باشد.

سناریو سوم: شرایط بحرانی و نامطلوب؛ عدم امکان توسعه گردشگری پایدار

این سناریو معرف وضعیت بحرانی است که با موانع و مشکلات زیادی در توسعه گردشگری پایدار استان کرمان همراه است. از دست دادن بازارهای هدف، تخریب منابع گردشگری، اعمال محدودیت ها و رکود گردشگری، رشد منفی اقتصاد گردشگری، فرصت سوزی و جایگزینی شهرهای رقیب گردشگری، بورس بازی شدید، مخاطرات اکوسیستم حوزه مقصد، تخریب و زوال منابع طبیعی، تخریب زمین های کشاورزی، کاهش اشتغال و کاهش اثر تکاثری از جمله ویژگی های این سناریو می باشد.

با جمع بندی این سه سناریو می توان این گونه نتیجه گیری کرد که سناریوی اول مطلوب ترین شرایط برای توسعه گردشگری بر مبنای رقابت پذیری، برنامه محوری و توسعه متوازن ایجاد می کند و حرکت در فضای این سناریو امکان دستیابی به اهداف چشم انداز را بیش از دیگر سناریوها میسر می سازد. پیاده سازی این سناریو اثر قابل توجهی در تقویت رقابت پذیری گردشگری از طریق بخش های خصوصی و دولتی و افزایش سرمایه گذاری در گردشگری استان دارد. افزون بر آن، جذب سرمایه و سرمایه گذاران و اشتغال و کارآفرینی در بخش گردشگری افزایش می یابد و آثار توسعه ای اقتصاد گردشگری آشکار می شود. به دنبال افزایش رقابت پذیری و جذب سرمایه گذاری در زمینه گردشگری، فضاها و زیرساخت های گردشگری به عنوان زیر معیار بخش کلیدی در دو بخش زیربنایی و روبنایی توسعه می یابد و زمینه دسترسی به زیرساخت های ضروری چون تأسیسات اقامتی و پذیرایی، فرودگاه ها و حمل و نقل ریلی و زمینی فراهم می آید؛ واضح است توسعه ای زیرساخت ها و افزایش توان رقابت پذیری بخش گردشگری خود زمینه ساز حذف موانع سفر در آینده خواهد شد. از طرفی دو عامل مشارکت جامعه میزبان و تخریب محیط زیست در نتیجه ای ساخت و سازهای گردشگری عواملی هستند که به تداوم روند و وضعیت موجود در سیستم گردشگری دامن می زنند. پایین بودن ضریب مشارکت جامعه محلی به دلیل آگاهی اندک شهروندان از مزیت های اقتصادی گردشگری و ناشناخته بودن بخش گردشگری در نظام برنامه ریزی و توسعه شهری است. تخریب زیست محیطی ناشی از ساخت و سازهای گردشگری بویژه در اراضی پیرامون شهرهای استان، اگرچه برای توسعه گردشگری مفید است، اما اثرات منفی زیست محیطی به دنبال دارد؛ بنابراین در برنامه ریزی برای سازمان دهی آینده